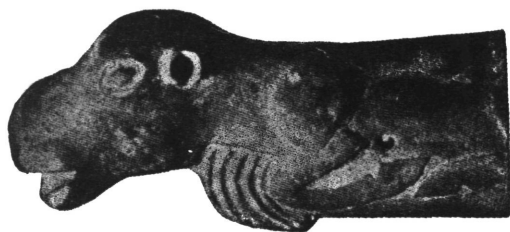

Ukrasni okov. Ordos (Kitaj).

Ukrasni okov sa štapa. Ordos (Kitaj).

votinjskom stilu. Ovom prilikom treba istaći i stalne ratove između Kitaja i tih susjednih nomadskih naroda, što su se zalijetali u kitajске pokrajine. Povodom toga Han-dinastija sagradila je veliki kitajski zid, koji je imao da posluži za obranu od nomadske hunske konjice. Zanimljivo je da Kitaj tek sada, po uzoru stepskih nomada, uvodi laku konjicu, i tako ovaj nomadski stil, primijenjen na oružje i opremu konja, uvelike ulazi u kitajski umjetni obrt.

Hunska je umjetnost otprilike jednako stara kao i skitska. Glavna nalazišta Hiongnu-a imamo pored Ordosa (Jehol, Halong-oso, Dolon-nor, Kalgan i dr.) u izvanjskoj Mongoliji (Noin-Ula s glasovitim grobom jednog huskog kneza i već spomenutim tekstilom sa skitsko-sarmatskim motivima) i između Bajkalskog Jezera i pokrajine Ho-pei, Čan-si i Čen-si-a (kao Čita, Derestnisk sa sibirskim pločicama i novcem Han-dinastije). Radi velikog kitajskog zida okrenuše se Huni prema zapadu u centralnu Aziju ratujući s Jüe-če (Yüeh-shih, Asioi, Zgudža, Aškuzai?) poznajemo iz kitajskih izvora. Prema svemu izgleda da se tu

Ukrasni okov sa štapa. Ordos (Kitaj).

radi o Toharcima (Toharoi, uigur. toɣri, sanskrit. Tukhâra), od kojih potječu kasniji Indo-Skiti. Jüe-če plemenima srodni su pozniji istočno-iranski stanovnici Kuče, Turfana, dakle i kasniji Saki, zapravo Saka. Huni su potjerali Jüe-če iz njihove postojbine Kan-su, i to je uzrok velikom kretanju naroda u centralnoj Aziji. Kitajci potisnu Hune, zaposjednu korito Tarima i »svileni put« te siniziraju postepeno iransko i tursko stanovništvo istočnog Turkeстана. Huni se rašljaju: jedni, t. zv. Bijeli Huni (Huni Hefталiti) uđu u unutrašnji Iran i dalje u Indiju, dok druga skupina odlazi kasnije preko pontske nizine u Evropu.

U visokoj Aziji možemo razlikovati dvije longitudinalne zone. Na jugu u oazama korita rijeke Tarima i dalje u istočnom Turkeстанu, Afganistanu (dakle na svilenom putu) i sjeverozapadnoj Indiji (Gandara) imamo visoko razvijenu umjetnost iransko-indijskog i klasičnog korijena (helenističko-budistička umjetnost) s čuvenim freskama i plastikama (Tuen-huang, Kakrak, Bamyán i dr., 3, 4, 5 st. pos. Kr. i d.). Na sjeveru je druga zona koja nas naročito zanima. To je spomenuta

stepska zona, što se proteže od Ponta do Ordosa. Nju možemo prozvati izvanjskim Iranom, a obilježuje je umjetnost životinjskog stila.

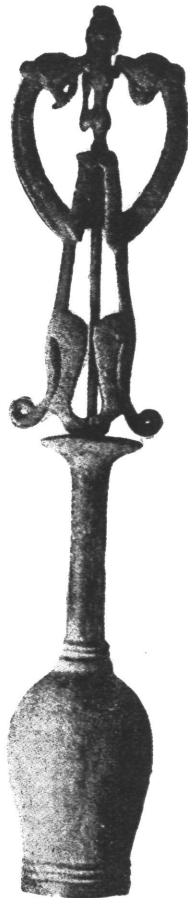

Ukrasni okov s konjske orme.
Luristan.

Međutim, jedno treba istaći: postoji i izvan ove stepske zone više središta s tvorevinama životinjskog stila, što dakako komplicira tumačenje njegove rasprostranjenosti. U sjeverni Tibet donijeli su životinjski stil Jüeče plemena, pa ga čak i danas još ponešto nalazimo u tibetskim pokrajinama Derge, Hor, Nam-ru i Nag-čang. U Turkestanu ga već u doba turskih Uigura više nema, izuzevši nešto iskopina u Samari, a u Hakasa, tj. kasnijih Kirgiza, zarana se izgubio. Također i u čitavom unutrašnjem Iranu nema većih nalazišta, naime kod Medijaca i Perzijaca, čija monumentalna umjetnost spada u područje kultura starog Orijenta. Ipak se može dokučiti prava osnova na zapadnim ograncima Irana, u Luristanu i dalje na Kavkazu. Prema tome, na životinjski stil nailazimo još i u zatočnim područjima prednje Azije, i on podržava stanovite veze dakako s kulturama starog Orijenta. U luristanskom gorju Zagros nađen je nedavno novi centar životinjskog stila. Umjetnine su bronzane, ima idola, sjekira, konjskih žvala, privjesaka i igala u velikom broju. Ovdje je upotreba životinje toliko raširena, da i sam oblik raznih predmeta ima životinjski lik. Zvijer i jaranac na pr. simetrijski se redaju bilo da miruju ili da su u pokretu, konji i druge životinje ukrašuju okove kola itd. Postoje likovne razlike među luristanskim i skitsko-sibirskim bronzama, jer su luristanske nježnije i djeluju filigranskije od potonjih. Ta je umjet-

nost veoma stara, seže u 2 tisućljeće pr. Kr., a njezini nosioci bili su iranski Kasiti (Kašu), koji su se, došavši iz Elama, djelomično nametnuli Babiloncima, a djelomično ostali u luristanskom gorju, odakle su podržavali veze s transkavkaskim stanovništvom. Ne smijemo zaboraviti činjenicu da u svim visokim kulturama Mezopotamije životinja na reljefima, a i inače u plastici, igra znatnu ulogu (Ur, Tel Halaf, Tel el Obeid, Uruk, Asur, Ninive, Susa). Ove su kulture svakako bile u stanovitom odnosu prema Kavkazu. Takav je slučaj s visokom kulturom Hetita, pa sigurno s kulturama Urartu i Hurri Mitanni. Iskapanjem nalazišta Alača Höyük i Altlibel u Maloj Aziji došlo se do starog hetitskog sloja, koji vremenski odgovara Boghazköj-u, a pod njim do jednog još starijeg sloja iz bakrenog doba; njegov inventar potvrđuje poznato stajalište da su prastare kulture Orijenta, isprva matrijarhalne, zbog jakih indoevropskih i semitskih priliva postale patrijarhalne.

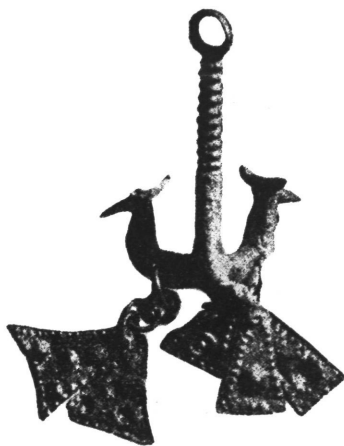
Između Luristana i Kavkaza postoji bez sumnje blizak odnos, što proizlazi iz mnogih jednakosti u materijalu. Na području kovinskih kultura Kavkaza razlikujemo stepsku, bakrenu kulturu u Kubanu (sjeverozapadno kavkasko prigorje), u južnom Kavkazu bronzane i željezne kulture Gandža-Karabag (1400 do 800 g. pr. Kr.) i Lelvar (Tiflis, Jelisavetopolj), dok se na sjeveru u isto vrijeme prostiru Koban kultura i kasnija željezna kavkaska kultura (na području Tereka, naročito kod Vladikavkaza). Priкази životinja iz po-

Idol.
Luristan.

Privjesak. Hallstatt.

Privjesak. Hallstatt.

Privjesak. Hallstatt.

Ukrasni okov. La Tène.

Pehar. Donje Podunavlje.

životinjskih motiva (jelen, jarac, mačkolika zvijer, ptičja glava i dr.), oblik i kretnja, upotreba predmeta, pa sam životni realizam vezan uz određenu stilizaciju, — sve to jasno govori o njihovim međusobnim odnosima. Važno je upozoriti na analogije između tih kavkaskih kultura i Hallstatta jugoistočne i srednje Evrope (900—400 g. pr. Kr.). Na čitavom nizu predmeta te kulture možemo opaziti priličan utjecaj životinjskog stila. Stavropoljski

nalaz pokazuje da su Skiti i kimerijski Tračani neposredno utjecali na jugoistočnu Evropu. Stvarno Hallstatt pretstavlja željezni nastavak srednjoevropske brončane kulture — naši nalazi u Slavoniji i Sloveniji spadaju ovamo, dok bosanski i lički vremenski prelaze u La Tène (500 g. do rođ. Kr.). Bilo bi potrebno pregledati sav taj materijal i pronaći da li i koliko (osim na pr. nalazišta Dalj) ima u njemu predmeta životinjsoga stila;